

Teresa Janicka-Panek

Państwowa Uczelnia im. Stefana Batorego Skierniewice,
Polska

INTEGROWANA EDUKACJA WCZESNOSZKOLNA W POLSCE - ŹRÓDŁA I PRÓBA PODSUMOWAŃ PO 25 LATACH WDRAŻANIA KSZTAŁCENIA SYSTEMEM ZINTEGROWANYM: TERAŹNIEJSZOŚĆ I PERSPEKTYWY

Streszczenie. Integracja w procesie kształcenia oznacza scalanie, tworzenie całości z części, łączenie i zestawianie a także wiązanie ze sobą różnych elementów wiedzy oraz umiejętności i zachowań. Może być dostrzegana w różnych aspektach pracy szkoły, między innymi jako nauczanie i uczenie się bez podziału na przedmioty szkolne. Tematem niniejszego artykułu jest kształcenie systemem zintegrowanym w nauczaniu początkowym, nauczanie i uczenie się młodszych uczniów. Istotą kształcenia systemem zintegrowanym jest ukazywanie dzieciom scalonego obrazu świata, nie podzielonego, lecz jak to w życiu bywa, wiążącego różne elementy życia. Istotnym zagadnieniem jest czego i w jaki sposób uczyć, co uczynić istotą integrującą, tym epizodem scalającym. Porządkowanie wiedzy w ujęciu zintegrowanym następuje poprzez określenie zagadnień przewidzianych do poznania przez dzieci, a następnie dobieranie z różnych dyscyplin naukowych odpowiednich faktów, pozwalających na wielostronną analizę tychże zagadnień, wielokierunkową aktywność młodszych uczniów. Odwołano się do historii myśli pedagogicznej, by dostrzec charakterystyczne założenia integracji oraz sposoby wdrażania.

Słowa kluczowe: edukacja młodszych uczniów, kształcenie zintegrowane, nazewnictwo, nauczanie łączne

Szybkie tempo zachodzących zmian w świecie systematycznie wywołuje nowe oczekiwania wobec kształcenia i wychowania oraz opieki a także wobec jakości przygotowywania kandydatów do zawodu nauczyciela. W tym kontekście pojawia się idea integracji, która wynika z dążenia człowieka do ładu, harmonii, porządku, a przy tym jest uzasadniana globalizacją, rosnącym znaczeniem środków przekazu, nowoczesnych technologii, szybkim tempem przyrostu informacji i dezaktualizacją części z nich, wielokulturowością, przeciwdziałaniem marginalizacji i wykluczeniu oraz wielu innym uwarunkowaniom.

Kształcenie systemem zintegrowanym w klasach I-III szkoły podstawowej obowiązuje formalnie od 1 września 1999 roku, ale ma swoje długoletnie korzenie w historii wychowania. W roku szkolnym 1999/2000 podjęto pierwszą próbę kształcenia bez podziału treści na przedmioty nauczania. Pojawiły się wówczas na rynku edukacyjnym nowe programy nauczania, opatrzone często przymiotnikiem „zintegrowane”, ale można te działania potraktować jako etap przejściowy i wysoce niedoskonały. Pamiętać należy o tym, że „choć programiści mogą zorganizować uczenie się tak, aby sprzyjało integracji, to przecież dopiero uczeń może połączyć wszystko, co wyniósł z różnych sytuacji dydaktycznych” (Ornstein, Hunkins 1998; 29). Nie należy ograniczać integracji w edukacji wczesnoszkolnej (tzw. korelacji) wyłącznie do treści, bo to niezwykle zubożające i nie oddające zupełnie idei kształcenia systemem zintegrowanym.

Warto dla przejrzystości rozważań przypomnieć, czym jest kształcenie zintegrowane, tak różnie określane w historii myśli pedagogicznej a mające bogaty dorobek oraz swoiste uzasadnienie psychologiczno-pedagogiczne.

Jak podają Janina Wyczęsany i Adam Mikrut (2002; 10-12): „We współczesnej literaturze przedmiotu i dokumentach ministerialnych spotkać można wiele terminów odnoszących się do nowej koncepcji edukacji wczesnoszkolnej, a mianowicie: kształcenie zintegrowane, nauczanie integralne, nauczanie integracyjne, integracja w nauczaniu itp. Nawiązują one do tzw. nauki całościowej. Pojęciem tym określa się interesujący kierunek poszukiwań, który pojawił się w dydaktyce na początku XX wieku, a więc w okresie tzw. „nowego wychowania”. „Nowe wychowanie” w Europie i „progresywizm” w Ameryce były wyrazem protestu przeciwko szkole

tradycyjnej ukształtowanej w wieku XIX pod wyraźnym wpływem Pestalozziego i Herbart. Krytykowano przede wszystkim przymus, nakazy i zakazy szkolne, podważano wartość systematycznej nauki prowadzonej w rygorystycznej i surowej dyscyplinie szkolnej oraz schematyzm w organizowaniu zabawy i nauki dziecka (Balcerek 1990). Zdaniem wyznawców postępowych poglądów, zadaniem „nowego wychowania” miało być pielęgnowanie swobodnego rozwoju dziecka i jego wrodzonych skłonności przez stworzenie dla niego właściwego środowiska i atmosfery, które by nie krępowały jego naturalnej aktywności i umożliwiały mu rozwinięcie swoich sił i zdolności (Chmaj 1963). Teoretycy i zwolennicy „nowego wychowania” koncentrowali swoje wysiłki na poszukiwaniu nowych zasad doboru treści, nowych form i metod wychowania dziecka w szkole i poza szkołą. W badaniach naukowych uwzględniali przede wszystkim problemy psychologii rozwojowej i wychowawczej dziecka. Efektem tych poczynań było odkrycie swoistej natury dziecka, jego wrażliwości, aktywności, potrzeb, zainteresowań oraz chęci swobodnego wyrażania siebie w zabawie i pracy (Chmaj 1963). Jednym z podstawowych osiągnięć ówczesnej psychologii wieku dziecięcego było twierdzenie, iż spostrzeganie i myślenie dziecka ma początkowo charakter „synkretyczny”, całościowy, niezróżnicowany. Stosowanie zatem od samego początku nauczania przedmiotowego wymagającego od dziecka wysoko rozwiniętych procesów analizy i abstrakcji jest sprzeczne z jego rozwojem psychicznym. Stąd też zrodziła się - wspomniana wcześniej - idea nauki całościowej (nauczania całościowego), wyrażająca się w zniesieniu w praktyce szkolnej odrębnych przedmiotów i w dążeniu do nauczania według pewnych zwartych całości, w poznawaniu całościowym i wielostronnym poszczególnych elementów rzeczywistości”.

Kształcenie systemem zintegrowanym w tradycji swego stosowania miało różne określenia; nazwy te w istocie informowały o specyfice danego modelu (przykłady-tabela 1).

Tabela 1.

Nazewnictwo systemu nauczania w edukacji początkowej (wybrane przykłady)

Autor	Lata życia i działalności	Nazewnictwo
Berthold Otto	1859-1933	Nauka całościowa [1]
Karol Linke	1884-1938	Nauczanie globalne i nauczanie łączne
Bogdan Nawroczyński	1882-1974	Nauczanie syntetyczne
Janina Kraheńska [2]	***- 1976	Nauka łączna
Kazimierz Sośnicki	1883-1976	Nauczanie koncentryczne i skorelowane
John Dewey	1859-1952	Nauczanie całościowe
Celestyn Freinet	1896-1966	Szkoła nowoczesna
Wanda Dzierzbicka	1882-1977	Zamierzenia dziecięce
Maria Grzegorzewska	1887-1967	Ośrodki pracy
Jadwiga Walczyna	1916-1991	Nauczanie zintegrowane
Łucja Muszyńska	1931-1974	Wychowanie i nauczanie integralne
Maria Cackowska	1933-2004	Nauczanie skorelowane
Ryszard Więckowski	1935-2002	Nauczanie integralne

Źródło: opracowanie własne

Wincenty Okoń w *Słowniku pedagogicznym* (1987, s. 195) określił „nauczanie łączne” jako „kierunek dydaktyczny, traktujący treści i metody pracy w klasach początkowych, jako określone całości tematyczne, które obejmują różne treści, zgodnie z tym, jak występują one w życiu, a nie jako odrębne przedmioty nauczania. Te złożone kompleksy treściowe stanowią roczne, miesięczne lub dzienne «ośrodki» nauczania”. Nauczanie łączne bywa nazywane rozmaicie (...), nosi więc miano nauki całościowej, nauczania globalnego, nauczania syntetycznego, metody ośrodków

zainteresowań (O.Decroly), metody projektów (W. H. Kilpatrick) lub metody ośrodków pracy (M. Grzegorzewska).

Na przełomie XX i XXI w. zauważalne było przekonanie w pedagogice wczesnoszkolnej, że nie jest możliwe nauczyć uczniów z klas I-III „wszystkiego”; raczej jako nauczyciele powinniśmy ograniczać się do przekazywania niewielkiego ułamka wiedzy, czy też niezbędnych do działania informacji i wskazówek. Raczej uczmy tego, jak samodzielnie wyszukiwać potrzebne informacje, do jakich źródeł się odwołać. Umiejętność dochodzenia do istotnych dla siebie informacji, docierania do sensu, wypracowywania sposobu korzystania z nich w praktyce i to nawet bez czyjejs pomocy, to kluczowe przedmioty niezależnego umysłu i niezależnego działania (Wragg, 1999).

Sposoby integracji

Elżbieta Misiorna wyróżniła następujące ujęcia integracji: integracja w procesie poznawczym dziecka, integracja przez osobę nauczyciela, integracja działań N i U, integracja ofert edukacyjnych, integracja zespołu klasowego, integracja środowisk życia dziecka, integracja wszystkich podmiotów (1999; 20-26).

Integracja przełomu XX i XXI w. rozumiana była dwojako: 1) jako integracja treściowa i 2) integracja funkcjonalna, skoncentrowana na dziecku - podawała Wojnowska (2000; 93).

Uzupełnieniem rozumienia integracji zarówno w ujęciu historycznym, jak i metodologicznym czy dydaktycznym, mogą być systematyki Krystyny Duraj - Nowakowej (1998) oraz Eugenii Laski (2005) a także wielu innych teoretyków, empiryków i praktyków.

Próby poszukiwań i charakterystyki nowatorskiego systemu kształcenia zaowocowały poszukiwaniami sposobów integracji, czyli organizowania treści. Takie osie integracyjne podawał między innymi W. Puślecki (2000; 93):

- tematyczna,
- humanistyczne interakcje między uczestnikami procesu kształcenia (bezwzględne poszanowanie godności uczniów, ich prawa do inności oraz nauki bez lęku),
- relacje upełnomocniające uczniów, zapewniające im współdecydowanie,
- interakcja psychiczna (umożliwiająca wspieranie uczniów i wielostronny rozwój ich cech intelektualno-sprawnościowych oraz uczuciowo-wolicjonalno-wartościujących),
- interakcja działaniowa (obejmuje czynności psychomotoryczne, poznawcze, badawcze, aktywność impresyjną i ekspresyjną, behawioralną, zabawową i inną),
- aktywność aksjologiczna (eksponowanie uznawanych wartości oraz angażowanie się uczniów na ich rzecz),
- metodyczna (akceptowanie różnych epistemologii, modeli oraz dróg uczenia się w szkolnym procesie kształcenia),
- organizacyjne formy pracy uczniów (elastyczne ich stosowanie z prawem uczniów do ich proponowania, swobodnego wyboru oraz zmiany).

W roku 2024 upłynie 25 lat wdrażania w polskiej edukacji wczesnoszkolnej kształcenia systemem zintegrowanym, co stanowi świetną okazję do refleksji, do kolejnych podsumowań [3].

W proponowanych współcześnie koncepcjach (głównie metodycznych) sporadycznie wspomina się o uwarunkowaniach psychologicznych i fizjologicznych, które powinny stanowić uzasadnienie dla nauczania i uczenia się w sposób całościowy. Częściej natomiast autorzy nowych rozwiązań teoretycznych i metodycznych uzasadniają zmiany szybkim przyrostem wiedzy i względami organizacyjnymi. Najbardziej martwi ich ilość informacji, którą należy przekazać młodszym uczniom. To niepokojące podejście ilustruje współczesną obecność transmisyjnego modelu edukacji. Odnosi się wrażenie, że łatwiej o edukacji zintegrowanej pisać (teoretyzować) niż realizować ją w praktyce, uwzględniając możliwości poznawcze i zainteresowania dzieci w wieku 7-10 lat. Jest to zadziwiające w kontekście przywołania zasadnych i często sprawdzonych modeli kształcenia początkowego w historii wychowania. Interesujący i nadal aktualny wydaje się pomysł na sytuację problemową, stworzoną podczas zajęć. Jej rolą jest zaciekawienie ucznia, rozbudzenie

wyobraźni, inspirowanie do aktywności poznawczej, odświeżanie wiedzy własnej z danego zakresu, dzielenie się informacjami z innymi uczniami-uczestnikami procesu edukacyjnego. W rozważaniach o problemie integracji podkreśla się, znaczenie doświadczenia uczniów jako podstawy teoriopoznawczej wieku wczesnoszkolnego oraz rolę środowiska, jako głównego źródła treści i społecznienia uczniów (Kujawiński, 1990).

Chcąc głębiej ująć i zrozumieć ideę kształcenia zintegrowanego, należy ją badać w jej rozwoju historycznym, jak się powoli kształtowała i jak się stopniowo urzeczywistniała. Proces ten trwa nadal, ale czy w naszej dobie poczyna wydawać coraz oczekiwane plony (?).

Metodologia. Podejmując zadanie odtworzenia korzeni i źródeł staję przed problemem: jak tego dokonać? Dostrzegam trzy zagadnienia wymagające rozstrzygnięcia. Pierwsze z nich dotyczy sposobu odtworzenia analizowanej koncepcji. Może on być — jak sądzę - trojaki: 1) najprostszy polega na odtworzeniu (jeżeli to możliwe) koncepcji pedagogiki ogólnej w taki sposób, który można określić jako „opisowy”, rezultat zastosowania podejścia opisowego nie wykracza poza to, co można znaleźć (wyczytać) w pracach, wymaga kodowania wybiórczego; 2) inny sposób, „porównawczy”, polega na odniesieniu analizowanej koncepcji do innych, występujących współcześnie oraz poszukiwaniu podobieństw i różnic pomiędzy tymi koncepcjami; 3) kolejny możliwy do zastosowania sposób można określić mianem „rekonstrukcyjnego”; jego istotą jest przede wszystkim ujawnianie ukrytych (nieformułowanych *explicite*, niewyrażonych wprost) założeń, które przyjął autor podczas tworzenia koncepcji (Śliwerski, 1998; 21).

W niniejszym opracowaniu przyjmuję sposób „rekonstrukcyjny”, chociaż dostrzegam także walory sposobu „porównawczego”; wymagałby on jednak podjęcia innego problemu badawczego i analizowania odpowiadających mu źródeł. Posługując się sposobem „rekonstrukcyjnym”, odnoszę się do „rekonstrukcji pozytywnej”, którą B. Śliwerski charakteryzuje następująco: „Pozytywność podejścia badawczego jest tu rozumiana jako otwieranie się na nowe teorie, nowe znaczenia i nowe sposoby doświadczania świata bez uprzedniego założenia o konieczności ich wykluczenia. Proces recepcji znaczenia wypowiedzi odbywa się w procesie zrozumienia, które jest aktywnym konstruowaniem znaczeń. Takie podejście gwarantuje swobodę w relacji między rozumieniem tekstu a jego uznawaniem. Drugie, wymagające rozstrzygnięcia zagadnienie, to zmienność analizowanej koncepcji w czasie. Tu także możliwe są do przyjęcia przynajmniej dwa rozwiązania [4]: pierwsze, określane umownie jako „synchroniczne”, koncentruje się na aktualności analizowanej koncepcji, na zgodności lub rozbieżności pomiędzy sposobem rozumienia pedagogiki a tymi sposobami, które są współcześnie uznawane za prawomocne; podejście drugie, określane jako „diachroniczne”, próbuje uchwycić zmienność opisywanej koncepcji, jej założeń, języka, za pomocą którego była/jest ona wyrażana itd. W niniejszym opracowaniu zastosowanie znajdzie podejście „synchroniczne”, pokazujące aktualność poglądów zawartych w twórczości wybranych pedagogów. Zdaję sobie jednak sprawę z tego, że zastosowanie podejścia diachronicznego umożliwiłoby pokazanie zupełnie innego „oblicza” tych koncepcji. Wreszcie trzecie, wymagające rozstrzygnięcia zagadnienie to stosunek do zawartych w tej koncepcji napięć, rozbieżności, sprzeczności, niekonsekwencji. Ujmując ten problem schematycznie (i dychotomicznie zarazem), trzeba zaznaczyć, że prowadzona tu analiza ma na celu wykazanie spójności koncepcji pedagogiki ogólnej lub też odkrycie (odsłonięcie) zawartych w niej napięć (Leppert, 379-380) [5]. Celem tego opracowania jest pozytywna rekonstrukcja wybranych koncepcji pedagogiki wczesnoszkolnej (na pewnych odcinkach historii wychowania - ogólnej), skoncentrowana na jej aktualności oraz ukazująca pewne nieścisłości w nich zawarte. To ostatnie, ze względu na ograniczone rozmiary tekstu artykułu, pomijam ze zrozumiałych względów. To podejście badawcze wpisuje się w antropologię pedagogiczną [6]. Odzwierciedleniem wykonania tej analizy jest tabela 2.

Wybrane założenia pedagogiczne dotyczące integralnego kształcenia

Autor	Lata życia i działalności	Założenia pedagogiczne
Platon	424/423 p.n.e.- 348/347 p.n.e.	<i>Dialogi, Listy</i> Realizm pojęciowy (realizm platoński)
Arystoteles	384 p. n. e. - 322 p. n. e.	Świat składa się z jednostkowych przedmiotów, a wiedza jest ogólna. Człowiek posiada zmysły i rozum. Rozum kształtuje wiedzę z wrażeń zmysłowych. Prawdziwe poznanie ma swój początek w prostych doznaniach zmysłowych. Jednak wiedza nie jest ich sumą, ale składa się z wielu twierdzeń. Przejście od wrażeń do wiedzy jest możliwe dzięki zapamiętywaniu wrażeń, kształtowaniu się doświadczenia i rozumowaniu. Narzędziem myślenia i systematycznego wykładania wiedzy już uzyskanej jest logika, czyli nauka o poprawnym rozumowaniu.
Kwintyliian	35-96	Kwintyliian zwracał uwagę na konieczność dbania o edukację przyszłego mówcy już od najmłodszych jego lat. Idealny mówca ma posiadać wykształcenie ogólne. Obok znajomości gramatyki Kwintyliian zalecał również nauczanie muzyki i geometrii, połączonej z nauką rachunków [7]. Wychowanie zbiorowe przynosi o wiele więcej korzyści niż nauczanie prywatne, argumentując to tym między innymi, że przyszły mówca będzie żył wśród ludzi, więc jak najwcześniej powinien się do tego przyzwyczajać. Zwracał uwagę na zawierane w szkole przyjaźnie, które łączą ludzi na całe życie. W szkole uczniowie uczą się nie tylko od nauczyciela, ale i od siebie nawzajem; upowszechnienie idei zbiorowego nauczania w Rzymie.
Jan Amos Komeński	1592-1670	<i>Informatorium szkoły macierzyńskiej (zasady wychowania i nauczania)</i> Wyodrębnił sześć rodzajów wychowania małych dzieci: wychowanie fizyczne, wychowanie umysłowe, wychowanie przez pracę, wychowanie językowe, wychowanie moralne, wychowanie religijne [8]
Jan Jakub Rousseau	1712-1778 (1779)	Wychowanie naturalne, nie polega na wpajaniu człowiekowi określonych norm czy zasad, ale na obserwowaniu natury, gdyż jest ona najlepszym nauczycielem; uczeń powinno się uwrażliwiać na zjawiska przyrody, rozwijać jego ciekawość i zainteresowania, stawiać dostępne dziecku pytania i problemy oraz pozwalać mu je rozwiązać; nie uczyć dzieci teorii, definicji, ale niech doświadczają świata praktycznie
Jan Henryk Pestalozzi	1746-1827	Ta koncepcja edukacyjna eksponuje zasadę pogładowości - nauczanie należy rozpoczynać nie od słów, ale od rzeczy („nauka o rzeczach”); Dziecko należy zachęcać do działalności; celem edukacji było przekazywanie wiedzy, rozwijanie i rozbudzenie funkcji psychicznych. Nauczanie powinno opierać się na oddziaływaniu wrażeń i naturalnych sił a cały proces rozpoczyna się po wprowadzeniu pojęć; posłużył się Pestalozzi pojęciem liczby, kształtu oraz słowa. Ww. podstawowe składniki doprowadziły Pestalozziego do naturalnej psychologicznej podstawy teorii oraz metodyki nauczania w szkole elementarnej. Nauczanie powinno zawierać naukę liczenia, mierzenia oraz mówienia. To wszystko odnosi się do nauki rachunków, rysunku oraz geometrii i nauki języka ojczystego.
Jan Fryderyk Herbart	1746-1841	Usiłował nadać pedagogice ściśle naukowy charakter. Rola wychowania polega na kształtowaniu woli i charakteru oraz budzeniu u jednostki szerokich zainteresowań. Pedagogika opiera się na etyce i psychologii. Etyka wyznacza i uzasadnia cele wychowania, psychologia zaś – środki. Szkoła

		tradycyjna, zaniedbywała wychowanie społeczne, „urabiała według wzoru” i nie uwzględniała indywidualności ucznia.
Konstanty Uszyński [9]	1824-1870	Zwolennik nauczania systemowego; najwyższym celem wychowania jest wielostronny rozwój osobowości, wychowanie człowieka na podstawie harmonijnych wzajemnych relacji jednostki i społeczeństwa, w której żyje i funkcjonuje; do pomyślniej realizacji procesu pedagogicznego nauczycielowi niezbędna jest wiedza specjalna, w tym wiedza kulturowa i międzykulturowa
Wilhelm August Lay	1862 - 1926	Szkoła czynu
Adolf Ferriere	1879 – 1960	Szkoła eksperymentalna
Ernst Meumann	1862 -1915	Szkoła eksperymentalna
John Dewey	1859 -1952	Uniwersytecka szkoła doświadczalna Deweya w Chicago- teren prób i eksperymentów, dokonywanych w myśl poglądów założyciela; opierała się na zasadach następujących: 1. Szkoła pozostaje w ścisłym związku z domem rodzinnym. 2. Materiał naukowy winien być w ten sposób dobierany, by posiadał wartość pozytywną i prawdziwe znaczenie w życiu osobistym dziecka, by budził w nim ochotę poznania przedmiotu. 3. Nauczanie czytania, pisanie, rysunku itd. odbywać się winno na tle codziennych doświadczeń i zajęć w ten sposób, aby dziecko zrozumiało potrzebę i użyteczność tych umiejętności w życiu; szkoła progresywistyczna, całościowość procesu myślenia
Georg Kerschensteiner	1854 – 1932	Szkoła pracy
Hugo Gaudig	1860 -1923	
Paweł Błoński	1884 -1941	Szkoła pracy produkcyjnej (przemysłowej)
Peter Petersen	1884-1952	Plan jenajski szkoły wspólnoty życia
Ernst Kriek	1882-1947	
Henry Dopp-Vorwald	1915-1977	
Maria Montessori	1870-1952	Wszechstronne kształcenie zmysłów w szkole tzw. domu dziecięcego
Owidiusz Decroly	1871-1932	Ośrodki tematyczne/zainteresowań; podstawa koncepcji edukacyjnej są naturalne potrzeby i zainteresowania dziecka, w programie nauczania brak podziału na przedmioty, nauka zorganizowana według ośrodków tematycznych (zainteresowań) dostosowanych do faz rozwojowych, do potrzeb, czynności umysłowych i ruchowych dziecka, środowiskiem naturalnym dziecka jest ogród i izba szkolna, zamieniona na muzeum i pracownię, a środowiskiem społecznym - życie rodzinne i szkolne; sposób poznawania rzeczy - obserwowanie – niewielka liczba uczniów w klasie , kilkanaście osób w różnym wieku; klasy szkolne - audytoria, warsztaty, pracownie, zadanie szkoły - obudzenie w dziecku zrozumienia tego, co wykonuje i umożliwienie mu kierowania samym sobą w toku własnej aktywności; globalna metoda nauki czytania i pisanie oraz gry wychowawcze i dydaktyczne wspierające aktywność i rozwijające sprawność myślową; pełne współdziałanie wychowawców z poszczególnymi dziećmi (wspieranie rozwoju indywidualnego).
Berthold Otto	1859-1933	Metoda nauczania łącznego (nauczanie wiedeńskie); ośrodki rzeczy i ośrodki życia; do 14 r.ż. nie należy pobierać nauki „rozłożonej” na odrębne przedmioty, gdyż w procesie poznawania ujmuje się rzeczywistość całościowo i dopiero przez analizę wyodrębnia różne gałęzie wiedzy, naukę elementarną należy rozpoczynać od kręgów życia. Nauczanie łączne „łączy” dwa systemy edukacyjne: nauczanie całościowe (kręgi życia) z nauczaniem przedmiotowo-systematycznym (kręgi rzeczy);
Karol Linke	1884-1938	
Helena Parkhurst	1887-1959	System daltoński metodą indywidualnej pracy

		uczniów, plan laboratoryjny, nauka wolności (odpowiedzialność) - za proces uczenia się; powierzanie dzieciom odpowiedzialności za wyniki tego procesu; nauka współpracy i nauka samodzielności
Carleton Washburne	1889-1968	Metoda winnetkowska przystosowania szkoły do dziecka [10]
William Heard Kilpatrick John Alford Stevenson	1871-1965	Metoda projektów; projekt to ognisko, wokół, który skupia zajęcia z różnych przedmiotów. Nauczyciel zmienia swoją rolę na zajęciach – z podającej na organizatora i obserwatora samodzielnego uczenia się uczniów; metoda rozwija u uczniów umiejętności związane z podejmowaniem konkretnych działań: od fazy ich planowania i poszukiwania wsparcia, aż po ich realizację i ocenę; uczniowie uczestniczą w doborze celów i obmyślają sposób działania, a następnie realizują projekt oraz podsumowują i oceniają go; prezentują efekty szerszemu gremium; Stevenson rozumiał realizację projektu w kategoriach rozwiązywania zagadnienia o charakterze problemowym w procesie twórczego myślenia; sama metoda stawia na integrację uczniów, ich aktywizację i samodzielność, stanowi całościową organizację zajęć
Paweł Błoński Nadieżda Krupska Stanisław Szacki	1884 -1941 1869-1939 1878-1934	„Szkoła pracy” - uczenie się podczas samodzielnej pracy, pobudzanie umysłów uczniów do inicjatywy i twórczości. „Szkoła pracy” interpretowana jest także jako szeroki prąd usiłowań pedagogicznych rozproszonych w bieżącym stuleciu. Metoda nauczania problemowo-kompleksowego w szkole radzieckiej (zmieniona według planu daltońskiego); wiązanie treści jako składników wiedzy
Celestyn Freinet	1896-1966	Ruch nowoczesnej szkoły francuskiej, techniki
Wasył Aleksandrowicz Suchomliński	1918-1970	Twórca idei pedagogika serca, wdrażanie dzieci do różnych form działalności (obserwowanie, rysowanie, muzykowanie, pielęgnowanie roślin, a w szczególności kwiatów, opieka nad zwierzętami, pomoc ludziom potrzebującym w wykonywaniu codziennych czynności i in.)

Źródło: opracowanie własne

Dokonana analiza wybranych koncepcji nauczania zintegrowanego dowodzi, iż pedagogika wczesnoszkolna posiada w tym zakresie bogaty dorobek, jeśli chodzi o teoretyczne i praktyczne uzasadnienie. Prezentowane podejścia pedagogiczne nie zawsze jednak realizowane były w polskich szkołach; wręcz przeciwnie – bywało, że stawały się przedmiotem zainteresowań nielicznego grona pedagogów lub też wybierano z tych obecnych w historii koncepcji pewne elementy i tylko one znalazły zastosowanie w praktyce (zmodernizowane, zaktualizowane, dostosowane). Na przełomie stuleci poznaliśmy również ambitne jakościowo nowe syntezы, zwłaszcza na pograniczu różnych dyscyplin, na przykład psychologów amerykańskich, Howarda Gardnera (Inteligencje wielorakie) oraz Daniela Golemana (Inteligencja emocjonalna). Należy podkreślić, że wczesnoszkolna edukacja, realizowana w sposób integrowany, jest uzasadniona wszechstronnie, staje się nietuzinkowa i twórcza. Współczesne tempo przyrostu wiedzy wymaga nowych powiązań treści, ignorowania dotychczasowych i przestarzałych a wprowadzania nowych, przydatnych w teraźniejszości i współczesności.

Bibliografia

- [1] Czerenkiewicz M., Kwintylian i jego ideał wychowawczy, https://www.wilanowpalac.pl/kwintylian_i_jego_ideal_wychowawczy.html
- [2] Duraj-Nowakowa K., Integrowanie edukacji wczesnoszkolnej; modernizacja teorii i praktyki, Wyd. „IMPULS”, Kraków 1998
- [3] Harbatski A., Antropologia pedagogiczna i (między)kulturowa jako samodzielna dziedzina stworzona przez Konstantego Uszyńskiego, „EDUKACJA MIĘDZYKULTUROWA”, 2018, nr 1 (8)

- [4] Janicka-Panek T., Zanim wybierzesz program i podręcznik do nauczania zintegrowanego, Wyd. „Fraszka Edukacyjna”, Warszawa 2002
- [5] Janicka-Panek T., Skuteczność zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej po trzech latach reformy, Wyd. „Fraszka Edukacyjna”, Warszawa 2004
- [6] Janicka-Panek T., Stanowienie celów dydaktyczno-wychowawczych w zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej, Instytut Technologii Eksploatacji-Państwowy Instytut Badawczy, Skierniewice-Radom 2007
- [7] Janicka-Panek T., Teoria i praktyka przygotowania nauczycieli do kształcenia zintegrowanego w klasach I-III szkoły podstawowej w Polsce, Narodowy Pedagogiczny Uniwersytet im. M. P. Dragomanowa, Kijów 2016
- [8] Janicka-Panek T., Kształcenie systemem zintegrowanym w rodzimej edukacji wczesnoszkolnej - próba oceny w kontekście idei pedagogicznych, rzeczywistości oraz wyzwań przyszłości. Refleksje z badań z wykorzystaniem ankiet internetowych, [w:] F. Szlosek (red.), Badanie-Dojrzwowanie-Rozwój, Łukasiewicz-Institut Technologii Eksploatacji, Radom 2023
- [9] Klim-Klimaszewska A., Jagiełło E., Edukacja przedszkolna w koncepcji Jana Amosa Komeńskiego, <https://C:/Users/Dell/Desktop/Jan%20Amos%20Kome%C5%84ski%20wych%20przedszk%20A%20Klim%20-Klim.pdf>
- [10] Klus-Stańska D., Nowicka M., Sensy i bezsensy edukacji wczesnoszkolnej, WSiP, Warszawa 2005
- [11] Kujawiński J., Doskonalenie pracy lekcyjno-domowej w klasach początkowych, Wydaw. WSiP, Warszawa 1990
- [12] Laska E.I., Piątek T., Wokół zintegrowanego kształcenia uczniów w młodszym wieku szkolnym, Wyd. UR, Rzeszów 2005
- [13] Leppert R., Stefana Wołoszyna koncepcja pedagogiki ogólnej, [w:]B. Śliwowski, Współczesne teorie i nurty wychowania, Cz. III, Wyd. Kraków 1998, <https://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/6447/Stefana%20Wo%C5%82oszyna%20koncepcja%20pedagogiki%20og%C3%B3lnej.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- [14] Misiorna E. (red.), Integracja w edukacji wczesnoszkolnej, Polski Dom Wydawniczy „Ławica”, Warszawa 1999
- [15] Moroz H. (red.), Edukacja zintegrowana w reformowanej szkole, Oficyna Wydawnicza „IMPULS”, Kraków 2006
- [16] Okoń W., Słownik pedagogiczny, PWN, Warszawa 1987
- [17] Puślecki W., Jedność w wielości zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej, [w:] Edukacja wczesnoszkolna w kontekście reformy systemu szkolnego. Red. E. Marek, R. Więckowski, Piotrków Trybunalski 2000
- [18] Rowid H., Szkoła twórcza. Podstawy teoretyczne i drogi urzeczywistniania <<Szkoly pracy>>, Geberthner i Wolff, Kraków 1926
- [19] Więckowski R., Pedagogika wczesnoszkolna, WSiP, Warszawa 1993
- [20] Wragg E. C., Trzy wymiary programu, WSiP S A, Warszawa 1999
- [21] Wyczasany J., Mikrut A., Kształcenie zintegrowane dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych, WN AP, Kraków 2002

INTEGRATED EARLY CHILDHOOD EDUCATION IN POLAND - SOURCES AND SUMMARIES AFTER 25 YEARS OF IMPLEMENTING INTEGRATED EDUCATION: PRESENT AND PROSPECTS

Summary. Integration in the education process means merging, creating a whole from parts, combining and juxtaposing as well as binding various elements of knowledge, skills and behaviors. It can be seen in various aspects of school work, including teaching and learning without division into school subjects. The subject of this article is the integrated education system in primary education, teaching and learning of younger students. The essence of education in an integrated system is to show children a consolidated picture of the world, not divided, but, as it happens in life, binding various elements of life. An important issue is what and how to teach, what to make an integrating being, this unifying episode. Organizing knowledge in an integrated approach is done by defining the issues to be learned by children, and then selecting appropriate facts from various scientific disciplines, allowing for a multilateral analysis of these issues, multidirectional activity of younger students. Reference was made to the history of pedagogical thought in order to notice the characteristic assumptions of integration and methods of implementation.

Keywords: education of younger students, integrated education, nomenclature, combined learning